

Термін «модифікація» у трансцендентальній феноменології

Сергій Григоришин

Національний університет «Києво-Могилянська Академія» hryhors@ukr.net

Abstract – Author describes one of the most important aspects of transcendental phenomenology, that consists of explanation of a term “modification”. The theories of the two most important phenomenologists – Husserl and Scheler – are serve as examples of the context using of modification. All of the describes thematise in the sphere philosophy of language.

Key words: modification, judgment, noesis, noema, language, intentionality, reduction, phenomenology.

Трансцендентальна феноменологія оперує досить великою кількістю понять, які не вживаються в інших науках. Звичайно, мова йде про специфічний вжиток термінів, а не про самі слова. Тому існує необхідність пропонувати їх пояснення, які потрібні не тільки спеціалістам даної філософської дисципліни, але, в якості пропедевтики, фахівцям з інших галузей. Прикладом такого терміну є «модифікація». Він використовується на всіх рівнях аналізів чистої свідомості і, навіть, в рамках феноменологічної редукції. Ми зупинимось на декількох етапних моментах застосування модифікації у трансцендентальній феноменології.

У першу чергу термін «модифікація» застосовується у феноменології для визначення змін між актами, що покладають існування та такими, що не покладають. Це розрізнення відбувається на підставі відокремлення реальних і номінативних актів. У дескриптивній феноменології вибір падає на останні.

Отже, між номінативними актами Гусерль відокремлює покладальні та непокладальні. Покладальні вказують на певним чином існування (sind gewissermaßen Seinsmeinungen) та вказують на предмет який, у певному сенсі, так чи інакше існує. Натомість непокладальні акти залишають відкритим питання про існування свого предмета; предмет може існувати, однак він не має сили дійсного предмета, він скоріш “просто уявлений”. Тут, на переконання Гусерля, діє закон, що кожному покладальному номінативному акту відповідає непокладальний. А головне, що між такими актами існує взаємодія, внаслідок якої покладальні акти мають змогу переходити у непокладальні.

Процес такого переходу Гусерль, як ми вже згадували, називає модифікацією. “Певна модифікація, так ми можемо виразити цей стан справ, переводить будь-який покладальний номінативний акт у просте уявлення тієї ж матерії (Eine gewisse Modification, so können wir die Sache auch ausdrücken, führt jeden setzenden Nominalakt in eine blofse Vorstellung von derselben Materie über)” [1, с. 448]. Саме таку модифікацію Гусерль знаходить у сфері суджень. Кожному судженню притаманна модифікація, тобто акт, який те, що судження покладає істинним, просто уявляє.

Якщо розглядати феноменологічно, наголошує Гусерль, то модифікація суджень є цілком

однорідною з модифікацією покладальних номінативних актів. На думку засновника феноменології, судження як покладальні пропозиційні акти мають, відповідно, свої кореляти у простих уявленнях як непокладальних пропозиційних актах (Die Urteile als nichtsetzenden propositionalen Akte haben also ihre Correlate in blofsen Vorstellungen als setzende propositionalen Akten). В обох випадках це відповідні акти тієї ж матерії, але різної властивості. Так само як і в випадку номінативних актів ми зараховуємо покладальні та непокладальні акти до одного роду властивостей, так само і в випадку пропозиційних актів – суджень та їх модифіковані еквіваленти. “Відмінність у властивості в обох випадках одні й ті ж самі і їх непотрібно розглядати як відмінності більш вищих родів властивості (Qualitätsgattungen)... Що ж стосується переходу від покладального номінативного акта до акта стверджувального висловлювання, то у нас взагалі немає причини припускати тут якісне (qualitativen) розрізнення” [1, с. 448]. Лише матерія поєднує відмінності між покладальними та непокладальними актами, лише вона, підкреслює Гусерль, визначає єдність номінативних та пропозиційних актів. Водночас, потрібно підкреслити один особливий момент модифікації. Якщо у непокладальних актах властивості залишаються зовсім поза розглядом, тобто модифікація стосується по суті матерій, то у покладальних актах, якраз властивість є тим, що модифіковано.

Звідси стає зрозуміло, що модифікація виконує не одну, а цілий ряд функцій. Все, що отримано у феноменологічний спосіб, отримано на підставі зміни настанов, а будь-яка зміна, що відбулась з дотриманням методологічних вимог, позначається як модифікація. Але поки що ми говоримо лише про загальні модифікації. Однак існують також більш конкретні їх форми.

Ми розглянули зміни між покладальними і непокладальними судженнями. Ця зміна безпосередньо позначається на специфічності умовах проведення редукцій. Наприклад, процедура епохе стає можливою лише після того, як ми матимемо змогу практикувати утримання мислення від екзистенційних суджень. Так само, перехід від епохе до другої складової редукції – трансцендентальної редукції – відбувається на підставі модифікації трансцендентного в іманентне, тобто передбачає особливий варіант трансценденталізму. Такий тип мислення можливих тільки за умови врахування модифікацій.

На рівні ейдетичних редукцій модифікація позначається в якості переходу від фактів до ейдосів (сутностей). Варто зауважити, що цей перехід можливих завдяки зміні уваги від фізичної дійсності,

до дійсності ейдетичної. Водночас, ейдетичне не дорівнює онтологічному, яке визначає суще у традиційний спосіб. Як результат, функціонування трансцендентально-ейдетичної настанови можливе шляхом модифікації суджень, фактів та предметної дійсності. Тут ми натрапляємо на питання розрізнення між ейдосами. Не останню роль в їх розмежуванні відіграє модифікація.

Гусерль розрізняє індивідуальні та одиничні ейдоси (есенції). Але між індивідуальними есенціями та судженнями ейдетичної загальності теж є своя відмінність. Ми наважусь стверджувати, що у першому випадку, коли йдеться про індивідуальні есенції, Гусерль схиляється переважено до аналізу модифікації актів мислення та їх співвідношення зі станами справ, а в другому випадку, коли Гусерль говорить про судження ейдетичної загальності, модифікованими є акти мислення, що співвідносяться з актами судження, які не потребують особливого підтвердження від станів справ. Іншими словами, ейдетичні судження, за умови здійснених модифікацій, мають силу всезагальних та необхідних, без допомоги з боку будь-якого буттєвого ерзаца, яким для Гусерля довгий час був термін “стан справ”. Тобто, акти мислення співвідносяться з актами висловлювання, непокладального судження, джерелом формування та здійснення яких є мова. Таким чином, модифікація є важливим елементом й в сфері протікання актів мислення. Звичайно, такі акти містять у собі ейдетичні компоненти, які виникли на підставі модифікації фізичних фактів.

Але не тільки засновник феноменології звертається до проблематики, яка виражена у темах зміщення, кореляції, співвідношення і, що для найбільш важливо, модифікації. Конкретним прикладом звернення до тематики модифікації є феноменологічна теорія Шелера та його програма десимволізації світу як альтернатива Гусерлеву розрізненню природної і трансцендентально-феноменологічної настанов. Звісно, відміна впроваджені засновником феноменології термінології не свідчить про ігнорування змісту принциповим положенням методики. Редукції залишаються, змінюється лише спосіб виходу на дане, що утворене на підставі таких операцій. Тобто, модифікація виконує свою керуючу

функцію, однак, регульована вона на інших основах. У Шелера виникає власна термінологія, але залишається принципові підходи редукції феноменів. Як приклад модифікації можна навести Шелерове розрізнення істини та хиби. Протилежності «дійсне-недійсне», «істинне-хибне», як і всі ціннісні протилежності, зазначає Шелер, потребують феноменологічного прояснення їхнього «смислу». Проте слово «істинне» все ж таки містить певний смисл, який постає над протилежністю «істинне—хибне», що належить тільки до царини речень: це «самоданість» деякого покладеного змісту у безпосередній очевидності споглядання. Це «сама істина», що стосується сфери речень і суджень, які, зі свого боку, вже функціонують як модифіковані. Самоданість покладеного змісту, про впевненість у наявності якого свідчать слова Шелера, відтіняє спектр феноменологічних проблем, що їх порушив Гусерль у зв'язку зі складністю схоплення за допомоги чистої інтуїції феномена та потребою в ретельному аналізі для виокремлення структур його сенсу. Шелер уявляє шлях «до самих речей», тобто до модифікованих феноменів, через безпосередню даність їх для феноменологічно налаштованого сприйняття, натомість Гусерль вимагає реконструювати погляд на феномени у такий спосіб, щоби настанова на їх сприйняття була адекватною ейдетичному характерові їхньої вкоріненості у структурах чистої свідомості. А такий характер забезпечує саме можливість модифікації фактів.

Отже, стає зрозуміло, що при всій відмінності засновків Шелер і Гусерль обидва досить чітко проводять лінію модифікації феноменів. Іншими словами, яким би не був результат феноменологічних модифікацій світу фактів та природної свідомості, провідний мотив здійснювати модифікації будь-яких феноменів даних у природний спосіб, залишається в обох представників феноменології твердою і непорушною основою.

References

- [1] Husserl E. Logische Untersuchungen. Zweiter Theil. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis.—Halle: Max Niemeyer, 1901. – 718 s.